

nin 1917'de tamamladığı Kur'an tercümesi (Chicago-İllinois 1973 [ayrıca çeşitli baskıları vardır]) akılcı bir yaklaşımla kaleme alınmıştır. Bunun yanında onun ve arkadaşlarının Londra, Berlin ve Endonezya'daki misyonları aracılığı ile İslâmîyet'i Batı'da yayma çalışmaları da etkili olmuştur. Urdu dilinde üç haftalık *Peygām-ı Şulh*, İngilizce haftalık *The Light*, aylık *Islamic Review and Muslim India (Arab Affairs)*, Almanca aylık *Muslimisch* ve diğer dillerde çıkan çeşitli dergileri vardır. Lahor Ahmedîleri Gulâm Ahmed'in peygamberliğinden söz etmemekte, onu sadece bir müceddid ve zaman zaman "mesîh-i mev'ûd" olarak nitelemekte, kendilerini de İslâmîyet'in savunucuları ve yayılması için çalışan kimseler olarak göstermektedirler.

Kâdiyânîler, Pakistan'ın kuruluşuyla birlikte yönetim kademelerinde önemli yerlere geldiler. Özellikle Kâdiyân kolunun nübüvvet iddiası, küfür telakkisi, kılıçla cihadı reddetmesi ve Gulâm Ahmed'e inanmayanların kâfir sayılması gibi aşırılıkları Pakistan'daki müslüman halkı galeyana sevk etmiş ve 1953 yılı başlarında patlak veren ayaklanmalar askerî tedbirlerle bastırılarak iş mahkemeye intikal ettirilmiştir (mahkeme kararlarının değerlendirilmesi için bk. *An Analysis of the Munir Report: A Critical Study of the Punjab Disturbances-Inquiry Report* [trc. ve ed. Hurşid Ahmed], Karachi 1956). Sonuçta Kâdiyânîliğin her iki kolu da Pakistan Parlamentosu'nun 7 Eylül 1974 tarihinde aldığı kararla "İslâm dışı azınlık" olarak kabul edilmiş ve Pakistan anayasasının 260. maddesine eklenen bir fıkra ile, "Hz. Muhammed'in nübüvvetinin mutlak sonluğuna inanmayan, Muhammed'den sonra peygamberliğini iddia eden veya böyle bir iddiada bulunan peygamber ya da dinî bir müceddid olarak tanıyan kişi anayasanın ve hukukun hedeflerine göre müslüman değildir" hükmü getirilerek Pakistan'da yaşayan Kâdiyânîler faaliyetleri açısından ciddi biçimde kısıtlanmıştır. Nübüvvet, mehdîlik ve cihadın konumu dışında İslâm'ın temel ilkeleri açısından Ehl-i sünnet âlimleri gibi düşünen Kâdiyânîler amelî bakımdan Hanefî fıkhrına tâbidir (geniş bilgi için bk. Fıglalı, s. 169-184).

Günümüzde Pakistan dahil 2 milyon dolayında bir nüfusa sahip bulunan Kâdiyânîler faaliyetlerinin ağırlığını Avrupa, Asya, Pasifik, Amerika ve kısmen Afrika misyonlarına kaydırmışlardır. Kâdiyânîler'in her iki kolunun başlıca gelir kaynak-

ları Kâdiyân ve Lahor'a beytümâl hissesi olarak gönderilmesi gereken zekâtıdır. İkinci gelir kaynağı her ay yapılan mecburi ödemelerdir. Buna göre her Kâdiyânî, aylık gelirinin on altıda birini mecburi olarak ve düzenli bir şekilde hareketin malî organizasyonuna öder. Ayrıca fedakârlık ve cömertlik derecesine göre gelirinin onda birinden üçte birine kadar olan bölümünü hareketin fonlarına aktarır. Bunların dışında her Kâdiyânî'nin, ölümü halinde malının onda birini mezhebe ayırması ve bu hususu önceden vasiyetine kaydetmesi istenir.

Kâdiyânîlik hakkında gerek kendi mensupları gerekse müslüman ve hristiyan müellifler tarafından kaleme alınmış kitap ve makalelerden meydana gelen zengin bir literatür vardır. Gulâm Ahmed'in kırk civarında eseri Urduca, Arapça, Farsça ve İngilizce olarak yayımlanmıştır. Kâdiyân ve Lahor kolları tarafından yazılıp neşredilen yüzlerce kitap, broşür ve dergi vardır. Kâdiyân kolunun en önemli eserleri Mirza Beşîrüddin Mahmud Ahmed'in kaleme aldığı *Ahmadiyya Movement* (Lahore 1971), *Ahmadiyyah or The True Islam* (Lahore 1972), *Introduction to the Study of the Holy Qur'ân* (Lahore 1969) ve Muhammed Zafrullah Han'ın *Islam-Its Meaning for Modern Man* (London 1962) adlı eseridir. Lahor kolu için Mevlânâ Muhammed Ali'nin *The Ahmadiyyah Movement* (Urduca'dan trc. S. Muhammed Tufail, Lahore 1973), *The Finality of Prophethood* (Urduca'dan trc. S. Muhammed Tufail, Woking-England 1966), *The Religion of Islam* (Lahore 1971) adlı eserleri zikredilebilir. Ayrıca Avrupa, Amerika, Afrika ve Asya misyonları tarafından gerçekleştirilmiş pek çok yayın mevcuttur.

Kâdiyânîlik'le ilgili olarak müslümanlar ve hristiyanlarca yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu reddiye mahiyetindedir. Bunlardan, mezhebin doğuşu sırasında Muhammed İkbâl'in yazdığı *Islam and Ahmadiism* ile (Meerut, ts., son baskılarından biri, Lahore 1980) ve Howard Arnold Walter'in *The Religious Life of India: The Ahmadiyya Movement* (Mysore City 1918) adlı eseri özellikle zikredilmelidir. Mezhep hakkında önemli bilgiler veren diğer eserlerden Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî'nin *Mâ hiye'l-Kâdiyânîyye* (trc. Halîl Ahmed el-Hâmidî, Küveyt 1389/1969), Ebû'l-Hasan en-Nedvî'nin *el-Kâdiyânî ve'l-Kâdiyânîyye* (Beyrut 1387/1967), İhsan İlâhî Zahîr'in *Qadiyanîat* (Lahore 1975), Hasan İshâ Abdüzzâhir'in *el-Kâdi-*

yânîyye: Neş'etühâ ve tetavvuruhâ (Küveyt 1980) adlı kitapları da kaydedilmeye değer niteliktedir. Ethem Ruhi Fıglalı *Kâdiyânîlik: Ahmediyye Mezhebi* adıyla bir doçentlik tezi hazırlamış (İzmir 1986), bunun özeti *Kâdiyânîlik* ismiyle de yayımlanmıştır (Ankara 1994). Ayrıca Hint alt kıtasının son dönemiyle çağdaş İslâm hakkında bilgi veren bütün kitaplarda Kâdiyânîliğe atıflarda bulunulmuştur (Gulâm Ahmed'in kitaplarının listesi, Kâdiyân ve Lahor kollarına mensup müelliflerin eserleriyle reddiye mahiyetindeki diğer kitap ve makaleler hakkında geniş bilgi için bk. Fıglalı, s. 203-220; ayrıca bk. *HATM-i NÜBÜVET*).

BİBLİYOGRAFYA :

Mirza Gulâm Ahmed, *Berâhîn-i Ahmediyye*, Kâdiyân 1905, V, tür.yer.; a.mlf., *Haqiqatü'l-mehdî*, Kâdiyân 1899, s. 15-17; a.mlf., *el-Huḡbetü'l-ilhâmîyye*, Kâdiyân 1901, s. 30 vd.; a.mlf., *Haqiqatü'l-vaḥy*, Kâdiyân 1907, s. 28, 362-363; H. A. Walter, *The Religious Life of India: The Ahmadiyya Movement*, Mysore City 1918, s. 113, 117 vd.; Muhammad Zafrullah Khan, *Islamic Worship* [baskı yeri ve tarihi yok], s. 2-5, 74-77 vd.; *An Analysis of the Munir Report: A Critical Study of the Punjab Disturbances-Inquiry Report* (trc. ve ed. Khurshid Ahmad), Karachi 1956; K. Cragg, *Islamic Surveys 3: Counsels in Contemporary Islam*, Edinburgh 1965, s. 161 vd.; J. Robson, "The Ahmadiyya, Religion in the Middle East" (ed. A. J. Arberry), Cambridge 1969, II, 359; Ebû'l-Hasan Ali en-Nedvî, *el-Kâdiyânî ve'l-Kâdiyânîyye*, Cidde 1391/1971, s. 22-29, 35 vd., 83 vd.; Bashiruddin Mahmud Ahmad, *Ahmadiyyah or the True Islam*, Lahore 1972, tür.yer.; Sir Muhammad Iqbal, *Islam and Ahmadiism*, Lahore 1980, s. 25-35; M. Hiskett, *The Development of Islam in West Africa*, London 1984, s. 291-293; Tâhâ ed-Desûkî Habîşî, *el-Kâdiyânîyye ve mesîruḥâ fi't-târîḥ*, Kahire 1409/1989, s. 28-43, 116-143; R. B. Turner, *Islam in the African Experience*, Boomington 1997, s. 109-146; Ethem Ruhi Fıglalı, *Kâdiyânîlik: Ahmediyye Mezhebi*, İzmir 1986; Wilfred Cantwell Smith, "Ahmadiyya", *EP* (İng.), I, 301-303.

ETHEM RUHİ FİĞLALI

KADR SÜRESİ

(سورة القدر)

Kur'an-ı Kerim'in
doksan yedinci süresi.

Müfessirlerin çoğunluğuna göre Mekke döneminde Abese sûresinden sonra nâzil olmuştur; Medine'de indiğine dair bazı rivayetler de mevcuttur. Nüzûl sırasına göre yirmi beşinci sûre olduğu kabul edilir. Beş âyetten oluşan sûrenin fâsılası, harfidir. Adını, sûrede üç defa tekrar edilen ve üstünlüğü sebebiyle "leyletü'l-Kadr" olarak nitelenen geceden almıştır

(bk. KADİR GECESİ). “İnnâ enzelânâ” sûresi olarak da anılmaktadır. Vahyin nüzulünü konu alan sûrenin müşahtaki tertip sırasına göre ilk nâzil olan âyetlerin yer aldığı Alak sûresinden sonra gelmesi muhtevası açısından ayrı bir anlam ifade eder.

Kur’ân-ı Kerîm’in ne zaman indirildiğini ve bu zamanın özelliklerini belirterek faziletinden faydalanma gereğine işaret eden sûre, “Onu Kadir gecesinde indirdik” meâlindeki âyetle başlar. Müfessirler bu cümlede fiilin sonundaki zamirle Kur’an’ın kastedildiğini, bunun ilk bakışta anlaşılacak kadar belli olduğunu, Kur’an’ın azamet ve kudsiyetine işaret etmek üzere açık isim yerine zamir kullanıldığını söylerler. Âlimlerin çoğu, “peyderpey indirdik” anlamındaki *enzelnâ* yerine “indirdik” mânasındaki *enzelnâ* fiilinin kullanılmasını dikkate alarak âyetle, Kur’an’ın tamamının bir defada ulûhiyyet makamından dünya semasına indirilişine temas edildiğini ileri sürmüşlerdir. Bazı âlimlere göre ise bu âyetle doğrudan Hz. Peygamber’e ilk âyetlerin gelişi kastedilmektedir (bk. NÜZÜL). Her iki yoruma göre de söz konusu zaman dilimine, Kur’an’ın inişine sahne olduğu ve bu olayla değer kazandığı için “leyletü’l-Kadr” denilmiştir. Kadir gecesinin ne olduğu sorusunu ihtiva eden ikinci âyete cevap veren müteakip âyetlerde onun tarihinin açıklanması yerine üstünlüğü ve özellikleri üzerinde durulmuştur. Söz konusu âyetlerde, Kadir gecesinin bin aydan daha hayırlı olup onda Allah’ın izniyle melek-

lerin ardarda indiği ve bundan dolayı fecrin doğuşuna kadar bütün geceyi mânevî bir huzur ortamının (selâm) kapladığı belirtilir. Tefsirlerde, meleklerle beraber yeryüzüne indiği haber verilen “ruh”un Cebrâil olduğu ve onun melekler arasındaki yüksek derecesinden dolayı özellikle anıldığı kaydedilir. Geceyi kaplayan esenlik ise o gecede yapılan dua ve ibadetlerin sonucu olarak ilâhî rahmetin artmasıyla ilgilidir.

Kadr sûresinde, Kur’ân-ı Kerîm’in indirildiği gecenin geniş rahmet ve bereketlere vesile olduğuna işaret edilerek Kur’an’ın insanlık için taşıdığı değer ve öneme, insanlığın ona olan ihtiyacına dikkat çekilmektedir. Ayrıca insanların mümkün olan en yüksek düzeyde ve yoğunlukta Allah’a yönelip derin bir dindarlık hali yaşamaları durumunda meleklerin kendilerine katılmasına kadar varan bir ulviyete ulaşabilecekleri vurgulanmaktadır.

Sûrenin faziletiyle ilgili olarak tefsirlerde, “Kadir sûresini okuyan bir kimseye ramazanda oruç tutup Kadir gecesini ihyâ eden kişi kadar ecir verilir” meâlinde bir hadis rivayet edilmişse de (Zemahşerî, IV, 273; Beyzâvî, II, 611) bu rivayet sahih hadis kitaplarında yer almamaktadır.

Kadr sûresi üzerine aralarında Ebü’l-Leys es-Semerkanî (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5386, vr. 99-100), Tâceddin es-Sübkî (Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 1193, vr. 374-377), Muslihuddîn-i Lârî (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3182, vr. 231-247), İbrâhim b. Dervîş el-Buhârî (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 411), Nûreddinzâde Sofyevî (Manisa İl Halk Ktp., nr. 1137, vr. 64-69), Abdullah b. Osman Tirevî (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2120, vr. 9-15), İbrâhim Kırîmî (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1512, vr. 34-38), Receb Osman Çorûmî (İstanbul 1317), Divrikli Abdullah Ziyâeddin (İstanbul 1322) ve Manastırlı İsmâil Hakkı (İstanbul 1325) olmak üzere birçok âlim müstakil risâleler yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, “Tefsîrû’l-Kur’ân”, 97; Tirmizî, “Tefsîrû’l-Kur’ân”, 97; Taberî, *Câmî’u’l-beyân* (nşr. Sıdkı Cemil el-Attâr), Beyrut 1415/1995, XV, 327-331; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, Hacı Selimağa Ktp., nr. 40, vr. 895*-896*; Zemahşerî, *Keşşâf* (Beyrut), IV, 273; Fahreddin er-Râzî, *Me-fâtihu’l-gayb*, XXXII, 27-37; Beyzâvî, *Envârü’t-tenzil*, Beyrut 1408/1988, II, 611; İbn Kesîr, *Tefsîrû’l-Kur’ân*, IV, 529-535; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5964-5984; M. Sells, “Sound, Spirit and Gender in Sûrat al-Qadr”, *JAOS*, CXI/2 (1991), s. 239-259.

M. SAİT ÖZERVARLI

KADRİ EFENDİ

(ö. 1084/1674)

Osmanlı âlimi, kazasker.

1010 (1601) yılında doğdu. Lârendeli olup asıl adı Abdülkadir, babasının adı Sinâneddin Yûsuf, dedesinin Şeyh Mehmed’dir. Babası, müderris Babazâde Mehmed Efendi’nin damadı olduğundan Babazâde Sinanî diye tanınmıştır. Kadri Efendi, tahsilini tamamladıktan sonra Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi’ye mülâzım oldu. Çeşitli medreselerdeki görevinin ardından 1047 Rebûlevvelinde (Ağustos 1637) Nişancıpaşa-yı Cedîd, 1048 Şevvalinde (Şubat 1639) Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi medreselerine, 1051 Zilkâdesinde (Şubat 1642) Sahn-ı Semân’a, ertesi yıl Şah Sultan, 1056 Rebûlâhîrinde (Mayıs 1646) Üsküdar Vâlide Sultan, bir yıl sonra Süleymaniye medreselerine müderris oldu. 1058 Muharreminde (Şubat 1648) Mekke kadılığına tayin edildiyse de bu görevinden istifa etti. 1062 Şâbanında (Temmuz 1652) Bursa kadılığına gönderildi, ancak ertesi yıl azledildi. 1066 Şevvalinde (Ağustos 1656) Edirne, 1067 Şâbanında (Mayıs 1657) Galata, 1071 Rebûlâhîrinde (Aralık 1660) İstanbul kadısı ve aynı yılın recebinde (Mart 1661) Anadolu kazaskeri oldu. Bir yıl süren bu görevinin ardından 1073 Rebûlâhîrinde (Kasım 1662) Rumeli kazaskerliğine tayin edildi ve bir süre sonra ayrıldığı bu göreve 1077 Şâbanında (Şubat 1667) tekrar getirildi. 1080’de (1669) yine ayrıldığı bu görevine ertesi yılın recebinde üçüncü defa tayin edildi ve şevvalde de (Şubat 1671) emekliye ayrıldı. 1084 Şevvali sonunda (Şubat 1674) vefat edip Edirnekapı dışında Emîr Buhârî Zâviyesi civarında defnedildi. Muhibbî, Kadri Efendi’nin ölüm tarihini 1083, Zirikli de kaynak vermeden doğum yılını 1014 (1605) olarak verirse de Şeyhî Mehmed Efendi’nin kaydettiği diğer tarihler daha doğru olmalıdır.

Kadri Efendi, Bahçekapı yakınında bir mescid ve mektep, Edirnekapı içinde bir cami ve odalar yaptırmıştır. Burası Kadri Efendi Tekkesi diye tanınır. Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi, Ebûsâid Mehmed Efendi ve Muîd Ahmed Efendi zamanında fetva müsevvidlîği, müvezziliği ve eminiği görevlerinde bulunan Kadri Efendi, bu sırada fıkıh ve fetva kitaplarından derlediği meseleleri bir araya getirdiği *Vâkı’atü’l-müftîn* adlı Arapça kitabıyla tanınmıştır. *Fetâvâ Kadri (el-Fetâvâ’l-Kâdiriyye)* diye de anılan eser, di-

Nesih hattıyla yazılmış Kadr sûresi

